

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr inż. Anny Stronczek w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości

Recenzję wykonano w oparciu o postanowienie Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości z dnia 5 września 2022 roku (znak sprawy: 898100000.531.4.2022). Podstawę prawną recenzji stanowi ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późniejszymi zmianami, dalej zwana ustawą).

1. Ocena osiągnięcia naukowego

Za osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 219 ust. 1 ustawy Habilitantka uznała monografię pt. „Szczupła rachunkowość zarządcza w polskich przedsiębiorstwach produkcyjnych”, Wydawnictwo Akademii Górniczo – Hutniczej w Krakowie, Kraków 2022. Książka liczy 350 stron, obejmuje cztery rozdziały, wstęp i zakończenie oraz dwa załączniki, z których jeden zawiera kwestionariusz ankiety. Praca powstała na podstawie ponad 700 pozycji literatury, z których zdecydowaną większość stanowią wydawnictwa obcojęzyczne. Wywody ilustruje 58 tabel i 56 rysunków.

Wybór tematu rozprawy

Temat wskazany przez Autorkę należy oceniać z trzech punktów widzenia – rangi podjętego problemu, jego znaczenia dla rozwoju dyscypliny naukowej oraz aktualnego stanu badań nad wybranym zagadnieniem opisanego dostępną literaturą krajową i zagraniczną.

Rachunkowość, w tym rachunkowość zarządcza jest stworzonym przez człowieka systemem raportowania dokonań przedsiębiorstwa ewoluującym wraz ze zmianami społeczno-gospodarczymi otoczenia oraz potrzebami informacyjnymi interesariuszy. Pojawienie się koncepcji lean management (LM) i późniejsze jej upowszechnienie, wymagało od rachunkowości przystosowania się do nowych oczekiwań odbiorców informacji. Nastąpiło to poprzez doskonalenie już istniejących narzędzi, ewentualnie tworzenie nowych, gwarantujących obsługę informacyjną wskazanej metody zarządzania. Oceniana praca jest poświęcona właśnie tym zagadnieniom. Wpisuje się zatem w nurt pozytywnych badań nad stanem rachunkowości, dowodząc elastyczności, zdolności adaptacyjnych i możliwości ciągłego doskonalenia tego systemu.

Znaczenia podjętego tematu dla rozwoju dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości upatruję we wnikliwej analizie wzajemnych współzależności rachunkowości i zarządzania, wskazania na swego rodzaju sprzężenie zwrotne zachodzące pomiędzy tymi obszarami. Jak podkreśla Autorka, nowoczesne metody zarządzania wspomagają rozwój rachunkowości, ale również coraz szersze zastosowania złożonych systemów informatycznych pozostających na usługach

rachunkowości, otwierają nowe możliwości przed menadżerami. Wszak nie można zarządzać czymkolwiek, a zwłaszcza przedsiębiorstwem, bez przydatnych informacji.

Podjęty temat jest oczywiście obecny w literaturze przedmiotu jednak w ograniczonym zakresie. Dotychczas prowadzone badania koncentrowały się bowiem na narzędziach wykorzystywanych przez LM oraz lean management accounting (LMA), gdy tymczasem oceniana praca skupia się na interakcji obu systemów oraz na uwarunkowaniach ich wdrożenia.

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, iż problematyka badawcza zarysowana w ocenianej pracy jest na tyle ważna i aktualna, iż może stanowić podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego.

Konstrukcja pracy

O poprawnej budowie pracy decyduje przede wszystkim zgodność czterech elementów: tematu, celu głównego, głównej tezy badawczej oraz zastosowanych metod badań.

Sformułowanie tematu wydaje się zbyt ogólne – nie wskazano w nim bowiem problemu badawczego rozprawy. W wersji przyjętej przez Autorkę tytuł bliższy jest podręcznikowi, niż rozprawie habilitacyjnej.

Właściwie zidentyfikowano natomiast luki poznawcze – w wymiarach: teoretycznym, empirycznym i metodycznym. Na tej podstawie Autorka poprawnie wyprowadziła cel teoriopoznawczy monografii, za który uznała „teoretyczne i empiryczne rozeznanie istniejących związków i zależności między stopniem wdrożenia szczupłego zarządzania, z uwzględnieniem elementów formujących tę koncepcję, a przyjętymi przez organizację praktykami szczupłej rachunkowości zarządczej”.

Ważnym jest także główny cel badawczy pracy, jakim jest „wskazanie uwarunkowań wdrożenia i skali wykorzystania praktyk identyfikowanych jako metody i narzędzia szczupłej rachunkowości zarządczej w polskich przedsiębiorstwach produkcyjnych...”. W ślad za tym zdefiniowano szereg celów szczegółowych, z których za znaczący uważam „zidentyfikowanie i przybliżenie najważniejszych praktyk szczupłej rachunkowości zarządczej jako bazy informacyjnej dla przedsiębiorstwa realizującego szczupłe zarządzanie”.

Akceptacja celu głównego i celów szczegółowych pozwoliła Autorce na postawienie pięciu hipotez badawczych. Wszystkie one są sformułowane jednoznacznie, nadając przyjętym twierdzeniom wymiar ogólny. Przykładowo, hipoteza czwarta stanowi, iż „istnieje pozytywny związek między wdrożonymi praktykami szczupłej rachunkowości zarządczej a wynikami przedsiębiorstw produkcyjnych”. Udowodnienie prawdziwości takiego poglądu jest niesłychanie trudne. Wymaga bowiem wykorzystania „twardych” danych liczbowych pochodzących ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstw, przy założeniu, iż uda się wyeliminować wpływ na wynik finansowy innych czynników poza wdrożeniem LMA. Tymczasem, do weryfikacji przyjętych hipotez zastosowano metodę ankietową. Mimo, iż Autorce udało się zebrać dużą ilość 128 wypełnionych kwestionariuszy, to tak przeprowadzone badanie wykazuje szereg mankamentów. Po pierwsze, z oczywistych względów próba nie mogła być losowa, co eliminuje możliwość dokonywania uogólnień uzyskanych wyników. Po drugie, każde przedsiębiorstwo było reprezentowane tylko przez jedną osobę, przedstawiającą swoje własne, subiektywne poglądy. Po trzecie, wielu respondentów było osobiście zaangażowanych we wdrożenie LMA, a więc ich opinie trudno uznać za obiektywne. Po czwarte, przedsiębiorstwa biorące udział w badaniu charakteryzował różny stopień wdrożenia LM, a w ślad za tym odmienne doświadczenia w wykorzystywaniu narzędzi właściwych LMA. Habilitantka ma świadomość istniejących ograniczeń przedstawionej metodyki badania (pisze

o tym między innymi na stronie 287), lecz mimo to formułuje tak jednoznaczne hipotezy badawcze.

Przyjęty przez Autorkę tok wywodów jest poprawny. Rozdział pierwszy prezentuje koncepcję szczupłego zarządzania, stanowiącą podstawę implementacji właściwych narzędzi rachunkowości zarządczej. Rozdziały drugi i trzeci poświęcono LMA z wyeksponowaniem systemów rachunku kosztów wspierających LM oraz podejścia procesowego właściwego szczupłej rachunkowości zarządczej.

Poza wskazanymi mankamentami w sformułowaniu hipotez badawczych, konstrukcję ocenianej monografii uznaję za poprawną. Nie ma tu fragmentów nadmiernie rozbudowanych lub wymagających uzupełnienia. Każdy z rozdziałów realizuje ściśle określone cele szczegółowe pracy. Lekturę znacznie ułatwiają liczne rysunki porządkujące treść wyróżnionych rozdziałów.

Wkład w rozwój dyscypliny

W tym fragmencie recenzji pragnę wskazać na istotne walory poznawcze analizowanej monografii, stanowiące jednocześnie wkład Autorki w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości.

1. Dokonanie analizy definicji szczupłego zarządzania z wyeksponowaniem cech dominujących tej koncepcji zarządzania, za które Autorka słusznie uznała: przyjęcie perspektywy procesowej; działania na rzecz eliminacji rozrzutności i marnotrawstwa; koncentrację na narzędziach i metodach ciągłego doskonalenia; ukierunkowanie na klienta, czas, jakość i strumień wartości.
2. Wyeksponowanie szczególnej roli zwykłych pracowników we wdrażaniu LM. Jak wielokrotnie podkreśla Habilitantka - to zaangażowanie pracowników, ich otwartość na zmiany, elastyczność, kreatywność, zdolność do pracy w zespołach i odpowiedzialność decydują o powodzeniu LM. W przeciwieństwie do kontroli budżetowej, gdzie kluczowe funkcje pełnią menadżerowie średniego szczebla, LM opiera się właśnie na szeregowym personelu.
3. Przeprowadzenie naukowej dyskusji na temat mankamentów szczupłego zarządzania. Autorka potrafi także krytycznie spojrzeć na badaną koncepcję, wskazując na najczęściej pojawiające się zarzuty przeciwników tego podejścia. Literatura przedmiotu wymienia tu głównie zmniejszenie elastyczności organizacji oraz słabą zdolność do reagowania na nowe warunki i okoliczności. Ze swej strony dodałbym, silne powiązanie LM z kulturą i tradycją kraju, z którego koncepcja ta się wywodzi. Trudno jest bowiem wprost przenosić japońskie metody zarządzania na grunt przedsiębiorstw amerykańskich czy europejskich.
4. Identyfikacja braków „tradycyjnej rachunkowości zarządczej” w stosunku do wymagań stawianych przez szczupłe zarządzanie. Badania literaturowe przeprowadzone przez Autorkę w tym obszarze wskazują na zniekształcanie obrazu rentowności poszczególnych obiektów kosztowych, bazowanie na standardach kosztów, które wobec częstych usprawnień tracą na aktualności oraz stosowanie miar dokonanych skłaniających do utrzymywania nadmiernych zapasów.
5. Realizacja badań bibliometrycznych w zakresie LMA, co pozwoliło na wyodrębnienie 297 publikacji z lat 1996 – 2021 indeksowanych w Web of Science, poświęconych wybranej tematyce. Różnorodność czasopism w których ukazywały się artykuły, ich

interdyscyplinarny charakter, wysokie wskaźniki cytowań oraz rosnąca w ostatnich latach liczba publikacji, to zasadnicze wnioski płynące z tego fragmentu badań.

6. Sformułowanie przez Habilitantkę własnej definicji lean management accounting z wyekspozowaniem znaczenia rachunku kosztów strumienia wartości w połączeniu z analizą stopnia wykorzystania zasobów. W opinii Autorki, zasadniczym celem tak rozumianej rachunkowości jest informacyjne wspieranie decyzji podejmowanych w ramach szczupłego zarządzania.
7. Zdefiniowanie zakresów zastosowań szczupłej rachunkowości zarządczej wraz z przynależnymi do nich narzędziami. Za najważniejsze Autorka uznała tu: rachunek kosztów; pomiar dokonań; planowanie operacyjne oraz system kontroli wewnętrznej.
8. Opracowanie zestawów wskaźników pomiaru dokonań przedsiębiorstwa oceniających eliminację marnotrawstwa, jako kluczowego z punktu widzenia LM celu zarządzania. Obszary, gdzie szczególnie marnotrawstwo należy ograniczać, to zdaniem Habilitantki: czas, jakość, procesy, koszty, zasoby ludzkie, dostawy, zapasy i klienci.
9. Scharakteryzowanie głównych modeli rachunku kosztów właściwych szczupłej rachunkowości zarządczej. Słusznie Autorka wskazała tu na rachunek kosztów i wyników strumienia wartości, rachunek kosztów docelowych, rachunek kosztów ciągłego doskonalenia i rachunek kosztów cyklu życia produktu.

Mimo zgłoszonych przez recenzenta uwag dotyczących przeprowadzonych przez Habilitantkę badań ankietowych, uważam że zawarte w rozdziale czwartym wyniki dociekań mają swoją wartość. Trudno im co prawda nadać wymiar ogólny, jak zapisano to w ocenianej pracy, to jednak należy uznać, iż Autorka zweryfikowała – w ograniczonym co prawda zakresie - postawione na wstępie hipotezy badawcze, co prezentuje tabela 4.31 na stronach 286 i 287. Każda z tych hipotez powinna być jednak poprzedzona sformułowaniem „w opinii pracowników badanych przedsiębiorstw....”. W tym ujęciu wyniki badań mogą być zaakceptowane.

W podsumowaniu tego fragmentu recenzji stwierdzam, że przedstawiona przez dr inż. Annę Stronczenkę monografia pt. „Szczupła rachunkowość zarządcza w polskich przedsiębiorstwach produkcyjnych”, wnosi istotny wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości i może być uznana za osiągnięcie naukowe dające podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego.

2. Ocena pozostałego dorobku naukowego

Poza pracą habilitacyjną, na opublikowany dorobek naukowy dr inż. A. Stronczenki po uzyskaniu stopnia doktora, składają się:

- współautorstwo 7 monografii,
- 29 rozdziałów w monografiach (w tym 14 we współautorstwie),
- 3 rozdziały w materiałach konferencyjnych,
- 36 artykułów naukowych (w tym 20 we współautorstwie),
- współredakcja 2 monografii naukowych, łącznie 77 pozycji.

Habilitantka publikowała głównie w czasopiśmie krajowych. Dominują wydawnictwa uczelni wyższych: Akademii Górniczo – Hutniczej w Krakowie (7 pozycji), Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (7 pozycji), Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach

(6 pozycji), Uniwersytetu Szczecińskiego (5 pozycji) i Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (4 pozycje). Poza tym, 2 artykuły ukazały się w Zeszytach Teoretycznych Rachunkowości. Na dorobek naukowy Habilitantki składa się również 8 publikacji w języku angielskim (w tym 6 we współautorstwie), które wydano między innymi w European Scientific Journal oraz European Research Studies. Indeks Hirscha dr inż. A. Stronczonek wynosi 5. Swój dorobek Autorka trafnie pogrupowała w trzy nurty badawcze:

- system rachunkowości zarządczej oraz warunki jego funkcjonowania,
- rola rozwiązań informatycznych w kształtowaniu jakości informacji zarządczej w systemie rachunkowości,
- rachunkowość zarządcza wobec nowoczesnych koncepcji zarządzania.

Spośród publikacji poszczególnych nurtów badawczych na uwagę zasługują:

- J. Sawicka, A. Stronczonek „Poziom wykształcenia audytora wewnętrznego a skuteczne wykrywanie nadużyć”, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr.864, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia nr 76, t. 2 (2015),

- A. Stronczonek, S. Krajewska „Oczekiwania jednostek sektora zamówień publicznych w zakresie wsparcia rachunkowości zarządczej przez zintegrowane systemy zarządzania”, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 399 (2015).

- S. Krajewska, A. Stronczonek „Balanced Scorecard jako instrument ostrzegający przed utratą zaufania publicznego”, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, tom 82 (132), 2015. Obok publikacji, istotnym elementem dorobku naukowego jest aktywny udział w konferencjach - tych w autoreferacie Habilitantka wymienia 55, w tym 23 miały charakter międzynarodowy. Kandydatka była też współwykonawcą, dofinansowanego z Narodowego Centrum Badań i Rozwoju programu „Innowacyjny Kompleksowy System Zbiórki i Recyklingu Odpadów”.

O ile w wymiarze ilościowym dorobek naukowy dr inż. A. Stronczonek wydaje się znaczny, to ocena jakościowa nie wypada już tak korzystnie. Dostrzegam tu trzy istotne mankamenty – jest to brak:

- 1) publikacji w języku angielskim w renomowanych czasopismach z Impact Factorem,
- 2) wystąpień na międzynarodowych konferencjach naukowych organizowanych przez wiodące uczelnie lub stowarzyszenia zagraniczne, np. na Kongresach EAA,
- 3) udziału w realizacji grantów badawczych pozyskanych w drodze konkursów.

Niedostatki te rekompensują jednak - znaczna liczba uzyskanych punktów, wiele wystąpień na konferencjach organizowanych przez polskie ośrodki naukowe oraz relatywnie wysoka liczba cytowań. Dokonania naukowe Kandydatki doceniał Rektor Akademii Górniczo – Hutniczej przyznając Jej czterokrotnie nagrody II i III stopnia. Konkludując ten fragment recenzji mogę stwierdzić, iż pozostały - poza pracą habilitacyjną - dorobek naukowy dr inż. A Stronczonek jest wystarczający do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego.

3. Ocena dorobku dydaktycznego i organizacyjnego

Bardzo wysoko oceniam dorobek dydaktyczny Kandydatki. Na plan pierwszy wysuwają się tutaj podręczniki akademickie z zakresu rachunkowości finansowej i rachunku kosztów – Habilitantka opracowała ich łącznie 8 (wszystkie we współautorstwie). Ukazały się one w renomowanych wydawnictwach, między innymi C.H.BECK oraz CeDeWu. Walory dydaktyczne wykazuje również cykl 5 artykułów (w tym 1 w języku angielski), traktujących o wybranych problemach nauczania rachunkowości i informatyki. Ważnym aspektem pracy dydaktycznej Kandydatki jest pełnienie funkcji opiekuna prac magisterskich, licencjackich i inżynierskich - skutkowało to wypromowaniem ponad 260 absolwentów. Odnotować także należy powołanie dr inż. A. Stronczonek na promotora pomocniczego w jednym przewodzie doktorskim.

W zakresie działalności organizacyjnej, na wyróżnienie zasługuje wieloletnie kierowanie pracami Kola Naukowego „Audytor” oraz pełnienie wielu funkcji w strukturach Wydziału Zarządzania AGH.

4. Konkluzja końcowa

Biorąc pod uwagę całokształt dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego dr inż. Anny Stronczonek, a zwłaszcza wkład w rozwój dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości Jej pracy habilitacyjnej, recenzent stwierdza, że Kandydatka spełnia warunki uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości.

